

Ребенок В. М.ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-2943-9725>

Кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри професійної освіти та безпеки життєдіяльності,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: vadmix2016@gmail.com

Гулай М. І.ORCID ID <http://orcid.org/0000-002-6937-8322>

Студент магістратури технологічного факультету,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: maksimgulay@gmail.com

ОСНОВИ ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У статті розкрито особливості якісної підготовки майбутніх учителів трудового навчання у закладах вищої освіти. Проаналізовано підходи до визначення місця трудового навчання у підготовці підростаючого покоління та життя, що дозволяє краще зрозуміти наші погляди на перспективи розвитку в сучасних умовах. Але на сучасному етапі розвитку виробництва розвивається фаховий характер технічної освіти, вона в рівній мірі необхідна робітникам, інженерно-технічним працівникам, спеціалістам і управлінцям всіх галузей господарства. Доведено, що вчитель трудового навчання повинен володіти системою концептуальних знань, які допомагають йому усвідомлено будувати педагогічний процес: про сутність освіти як соціального явища, про місце й роль трудового навчання в системі загальної середньої освіти, про функції навчання, про сучасні підходи до освіти. Вчителю також необхідні знання сутності процесу навчання, його закономірностей і принципів, особливостей та структури навчальної діяльності, способів її організації, способів проектування навчального процесу й відбору змісту навчання, адекватних моделей, форм, методів і засобів навчання, основ процесу виховання та способів організації виховного процесу в закладі освіти.

Мета роботи – розкрити та проаналізувати основи якісної підготовки майбутніх учителів трудового навчання у закладах вищої освіти.

Методологічною основою є аналіз та систематизація психолого-педагогічної та методичної літератури, аналіз рівня знань майбутніх учителів у процесі їх підготовки у закладі освіти.

Наукова новизна: теоретично обґрунтовано процес якісної підготовки майбутніх учителів трудового навчання у закладах освіти та послідовно розкрито зв'язки теорії й практики щодо поглиблення знань і вмінь учнів відповідно до сучасних змін у системі освіти.

Дослідженням встановлено, що майбутній вчитель трудового навчання повинен уміти складати план роботи над проектом, знаходити об'єкти проектування, ставити перед собою проблеми й ефективно їх вирішувати, коригувати ескізи, конструкцію й технологію виготовлення виробу, що проектується. Мати певні знання з конструювання та моделювання, технічного дизайну малюнку, колористики, мати художній смак. Володіти системою концептуальних знань, які допомагають йому усвідомлено будувати педагогічний процес: про сутність освіти як соціального явища, про місце й роль трудового навчання в системі середньої освіти, про функції навчання, про сучасні підходи до освіти.

Ключові слова: технологічна освіта, трудове навчання, проблемні ситуації, пізнавальна діяльність, заклади вищої освіти, навчальний процес, результат.

Постановка проблеми дослідження. Реалії сьогодення вимагають від працівників освіти пошуків більш гнучких, досконаліх, ефективних прийомів організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти. Лавиноподібна інформатизація суспільства вимагатиме від сьогоденнього студента і завтрашнього вчителя уміння оперативного, своєчасно реагувати на зміни у напрямках розвитку системи освіти взагалі і методиках навчання окремих навчальних дисциплін зокрема. Адже в умовах ринкових відносин виробництву дедалі більше потрібними стають мобільні фахівці, здатні швидко і адекватно реагувати на потреби і швидкі зміни ринку праці. У формуванні особистості такого фахівця неабияка роль належить вчителю трудового навчання.

Нові соціально-економічні умови виявили і загострили суперечності існуючої системи підготовки такого спеціаліста, який не повною мірою відповідає соціокультурній ситуації в країні. Деідеологізація

та гуманізація освітнього процесу, зміна цільових орієнтацій, відмова від предметного підходу до освіти і перехід на позиції особистісно-зорієнтованої концепції, оновлення програм трудового навчання для навчальних закладів вимагають підготовки вчителя нового типу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему трудової підготовки майбутнього вчителя досліджували вчені та педагоги П. Атутов, С. Батишев, Ю. Васильєв, В. Вітченко, В. Гусєв, Й. Гушулей, В. Кузьменко, В. Курок, Н. Лазаренко, В. Ледньов, В. Мадзігон, В. Поляков, Д. Рудик, В. Солов'я, М. Скаткін, В. Сидоренко, Д. Тхоржевський, Ю. Тютюнников, Л. Хоменко, С. Шаповаленко. Місце і роль загальних предметів в технічній освіті вивчалося В. Зубовим, технічний зміст галузей виробництва – К. Івановичем, А. Шибановим, умови поєднання навчання з продуктивною працею учнів – В. Серіковим.

Мета роботи – розкрити та проаналізувати основи якісної підготовки майбутніх учителів трудового навчання у закладах вищої освіти.

Методологічною основою є аналіз та систематизація психолого-педагогічної та методичної літератури, наліз рівня знань майбутніх учителів у процесі їх підготовки у закладах освіти.

Наукова новизна: теоретично обґрунтовано процес якісної підготовки майбутніх учителів трудового навчання у закладах освіти та послідовно розкрито зв'язки теорії й практики щодо поглиблення знань і вмінь учнів відповідно до сучасних змін у системі освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні в системі вищої освіти України відбувається процес критичного переосмислення пройденого шляху, зламу ідеологічних стереотипів, пошуку нових перспективних напрямів розвитку. Магістральною лінією сучасної педагогіки стає комплексна розробка проблем формування особистості на основі демократизації навчально-виховного процесу. До найактуальніших завдань школи, що визначають стан підготовки молоді до життя в умовах переходу до ринкової економіки, слід віднести забезпечення якісно нового рівня трудового навчання.

Трудове навчання, як невід'ємний елемент загальної середньої освіти, пройшло довготривалий розвиток. Незважаючи на тривалу історію технізму, в педагогічній теорії й практиці, це поняття й досі остаточно не одержало загальноприйнятого визначення і продовжує залишатись предметом дискусій. Така ситуація призводить до одночасного існування полярних концепцій, породжує суб'єктивність в оцінюванні змісту трудового навчання.

У сучасних умовах найчастіше використовується поняття «технічна освіта», де під освітою мають на увазі сукупність систематизованих теоретичних знань та практичних умінь студентів, а також певний рівень розвитку їх пізнавальних можливостей і переконань, які набуті внаслідок здійснення цілеспрямованого педагогічного процесу (навчання) та самовиховання.

Мету технічної освіти вчені вбачають у підготовці учнів до переміни праці, особливо в умовах безробіття, а також у створенні умов (в сукупності з продуктивною працею, розумовим і фізичним вихованням) для їх гармонійного розвитку [5].

Реалізація цієї мети сприятиме формуванню в майбутніх учителів трудового навчання технічного світогляду, їх технічної культури та кругозору.

Необхідність широкої технічної освіти вчителів сьогодні підкріплюється міркуваннями про те, що вміння орієнтуватись в світі техніки стало невід'ємною складовою частиною світогляду кожної сучасної людини, її освіченості в найширшому розумінні цього слова. Саме така позиція узгоджується з метою освітньої галузі «Технологія», яка полягає у створенні умов для формування технічно, технологічно освіченої особистості, підготовленої до життя і активної трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного суспільства.

Актуальні питання розвитку трудового навчання в сучасному закладі загальної середньої освіти в працях В. Мадзігона. Головне завдання трудового навчання полягає в ознайомленні учнів з основними процесами виробництва – технологічними й організаційно-економічними. Це вимагає відповідної корекції програм з загальноосвітніх дисциплін, а також тісного поєднання навчання з продуктивною працею на основі всебічного використання сучасного механізованого обладнання.

Аналіз наведених підходів до визначення місця трудового навчання у підготовці учнів до сучасного життя дозволяє краще зрозуміти погляди на перспективи її розвитку в реальних умовах. Під технічною освітою ми розуміємо теоретичне та практичне ознайомлення учнів з техніко-технологічними, організаційно-економічними основами, соціальними аспектами сучасного виробництва, що забезпечує гармонійний розвиток і профорієнтацію молоді, підготовку до виконання трудових функцій та їх можливої зміни. До актуальних завдань трудового навчання належать:

1. Формування діалектичного підходу та становлення морально-етичних і естетичних ідеалів, пов'язаних з трудовою діяльністю.
2. Засвоєння системи знань і вмінь, необхідних для оволодіння трудовою діяльністю.
3. Розвиток розумових здібностей, здатності до перенесення використання набутих знань і вмінь у нових умовах діяльності [2; 3].

Зміст цих визначень помітно відрізняється від того, який вкладався в них досі. В середині ХХ століття, як за відбором матеріалу, так і за характером, трудове навчання теж підпорядковувалось завданням формування робочих кадрів. Об'єктивною основою такого підходу було панування у більшості галузей народного господарства ручної праці, однотипність і недостатній рівень розвитку виробничих відносин.

Як було сказано про це С. Шабаловим, тепер найбільшу потребу населення країни відчуває у практичній трудовій діяльності. З її задоволення і треба починати поступове перетворення школи в

дійсно технічну школу. На сучасному етапі розвитку виробництва розвивається фаховий характер технічної освіти, вона в рівній мірі необхідна робітникам, інженерно-технічним працівникам, спеціалістам і управлінцям всіх галузей господарства.

Однак, насамперед, вчитель повинен володіти системою психолого-педагогічних знань, знати особливості педагогічної діяльності, її структуру, вимоги, які вона висуває до особистості педагога. Крім того, він повинен володіти системою концептуальних знань, які допомагають йому усвідомлено будувати педагогічний процес: про сутність освіти як соціального явища, про місце й роль трудового навчання в системі освіти, про функції навчання, про сучасні підходи до освіти. До спеціальних знань вчителя трудового навчання, особливо у світлі змісту сучасної програми з трудового навчання, можна віднести знання сучасної техніки й виробничих технологій. Він повинен мати знання про рівень досягнень сучасної науки й техніки, структуру й організацію різних видів виробництва, їх сучасний стан, тенденції й перспективи розвитку, системи й засоби управління обладнанням, володіти знаннями про закономірності виробничих процесів, будову і принцип роботи обладнання, сучасні технології виробництва, принципи управління якістю продукції [7].

Майбутньому вчителю трудового навчання також необхідні знання сутності процесу навчання, його закономірностей і принципів, особливостей та структури навчальної діяльності, способів її організації, способів проектування навчального процесу й відбору змісту навчання, адекватних моделей, форм, методів і засобів навчання, основ процесу виховання та способів організації виховного процесу в закладі освіти, сучасних педагогічних технологій, способів діагностики й аналізу результатів своєї педагогічної діяльності [5].

Учитель трудового навчання ще в рамках навчання у закладі освіти повинен навчитися організовувати проектно-технологічну діяльність, створювати банки проектів з урахуванням різноманітних здібностей та інтересів особистості, технічної оснащеності майстерень.

Рівень педагогічної майстерності вчителя трудового навчання залежить від його здібності синтезувати знання з різних галузей науки й практики, структурувати їх, адаптувати до рівня сприйняття та зробити ці знання надбанням особистості. Тому в програмі підготовки вчителів трудового навчання у закладах освіти необхідно вносити зміни, які б дозволили майбутнім вчителям трудового навчання оволодіти саме тими знаннями й уміннями, які їм будуть потрібні в навчальних закладах та дозволять більш професійно виконувати завдання, що ставить перед ними зміст оновленої програми з трудового навчання. Кожен вчитель закладу освіти в рамках дисциплін, які він викладає, повинен побачити зміст своєї дисципліни в загальному процесі підготовки учнів трудового навчання й докласти всіх можливих зусиль для якісної підготовки цього фахівця [8].

Учитель трудового навчання повинен володіти традиційними й нетрадиційними методами навчання та постійно застосовувати їх у навчальному процесі, а саме вміти організувати роботу в парах, у малих групах, уміти застосовувати в навчанні метод фантазування, метод створення ідеального об'єкта, володіти методикою розв'язання проблемних ситуацій за допомогою методів «мозкового штурму», «морфологічних матриць», «синектики», «фокальних об'єктів». Необхідно також звернути увагу на комунікативні уміння вчителя трудового навчання. Він повинен уміти встановлювати конструктивні комунікативні зв'язки з адміністрацією, колегами [7].

Життя сьогодні ставить підвищені вимоги до практичної підготовки працівників різних галузей народного господарства. Під практикою розуміють «предметно-чуттєву діяльність людей, яка виражається в їх дії на природну і соціальну дійсність та в перетворенні цієї дійсності. Серед різноманітних форм практики центральне місце займає трудова діяльність, яка лежить в основі всього суспільного життя визначає розвиток суспільства і особистості» [4].

Теорія і практика застосування принципу зв'язку трудового навчання з життям порівняно широко і глибоко розроблена для старших, дещо менше – для середньої ланки і значно слабше. На необхідність формування вмінь і навичок, які повинні знайти безпосереднє застосування в різних видах практичної діяльності учнів, вказується в роботах Я. Короля, О. Савченко, А. Пишкало та інших. Але в методиці навчання вчителя трудового навчання, ці загальні положення ще не розроблені, не були застосовані, а тому мало впливають на практику навчання.

Теорія і практика в навчанні – дві нерозривно пов'язані сторони єдиного процесу пізнання. Успішність формування в учнів системи знань, вмінь і навичок, а також розуміння їх життєвості й усвідомлення їх, як засобу перетворення дійсності в кінцевому результаті визначається тим, наскільки правильно і послідовно реалізується принцип зв'язку теорії й практики у всій системі навчання. В ході навчання вчитель повинен не тільки засвоїти основи наукових знань, а й оволодіти способами їх застосування на практиці, набути широких вмінь ефективного використання знань в практичній діяльності, в тому числі трудовій. Розв'язання цих завдань значною мірою пов'язано з правильною реалізацією принципу зв'язку навчання із життям узагалі й в трудовому навчанні зокрема.

Зараз склалось таке становище, при якому, з одного боку, визнається необхідність посилення практичної спрямованості в навчанні учнів. З другого боку (як показує практика), багато методистів й вчителів не знають, не вміють використовувати навчальний матеріал для реалізації принципу зв'язку навчання з життям. Процес формування практичних вмінь і навичок у процесі трудового навчання є, в основному, випадковим, оскільки методика реалізації принципу зв'язку трудового навчання з життям недостатньо розроблена [1].

Сама система знань навчальних предметів дозволяє формувати первісні уявлення про світ, і все, що закладається ним цією системою навчальних предметів у початкових курсах, визначає на багато років

вперед успішність і рівень процесу формування особистості людини. На сучасному етапі змінилась і роль сучасної вищої школи. У загальній системі навчання і виховання людини вона ставить своєю метою формувати в студентів не тільки елементарні вміння і навички, але й розвивати важливі інтелектуальні вміння, забезпечувати загальний розвиток та їх всебічне виховання.

Організуючи й здійснюючи роботу за методом проєктів, вчитель трудового навчання повинен уміти допомогти учням у складанні плану роботи над проєктом, навчити їх знаходити об'єкти проєктування, ставити перед собою проблеми й ефективно їх вирішувати, коригувати ескізи, конструкцію й технологію виготовлення виробу, що проєктується. Для того, щоб вчитель міг професійно й ефективно допомогти учням під час проєктування виробів, він повинен мати певні знання з конструювання та моделювання, технічного дизайну, малюнку, колористики, мати художній смак тощо. Тому в навчальні програми підготовки вчителів трудового навчання необхідно вносити суттєві зміни щодо змісту існуючих курсів, коригувати їх у відповідності з сучасними вимогами трудового навчання й включати курси за новими напрямками. Значну увагу при підготовці майбутнього вчителя трудового навчання необхідно також приділити вивченню передових сучасних технологій обробки різних матеріалів, виробничих, інформаційних технологій тощо.

Тому, учень буде успішно підготовлений до майбутньої професійної діяльності, якщо на основі аналізу змісту трудової підготовки, виробничої діяльності в різних сферах виробництва, обслуговування з урахуванням соціально-економічних умов розвитку суспільства, реалізації інтегративно-диференційованого підходу до змісту підготовки вчителя буде обґрунтована, розроблена та впроваджена в освітній процес ЗВО методична система підготовки учнів.

Висновки. Таким чином, систему підготовки вчителя трудового навчання необхідно будувати на основі цілісної програми, створеної на базі типологізації структурних елементів, яка б дозволила забезпечити поетапне досягнення поставлених цілей через ієрархію навчальних завдань, виділення інтеграційно-диференційованих вузлів взаємозв'язку професійних компетентностей, а також координацію різних форм навчально-методичної діяльності і системне дослідження її результатів. Суспільству потрібні творчі працівники, здатні проявити ініціативу та рішучість при розв'язанні поставлених перед ними завдань. Саме в процесі самостійного розв'язування навчальних завдань майбутній вчитель трудового навчання вчиться творчо мислити, проявляти наполегливість та активну пізнавальну діяльність.

References

1. Гуцан Л. Автентична основа трудового виховання молодших школярів. *Початкова школа*. 2004. № 7. С. 53–55.
Hutsan, L. (2004). Avtentychna osnova trudovoho vykhovannia molodshykh shkoliariv [Authentic basis of labor education for junior pupils]. *Pochatkova shkola—Elementary School*, 7, 53–55.
2. Гушулей Й. М. Загальнотехнічна підготовка учнів в процесі трудового навчання. Київ: Центр навчальної літератури, 2000. 312 с.
Hushulei, Y. M. (2000). Zahalnotekhnichna pidhotovka uchniv v protsesi trudovoho navchannia [General technical training of students in the process of labor training]. Kyiv, Ukraine: Tsentr navchalnoi literatury.
3. Коберник О. Розробка творчих проєктів на уроках технічної праці. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2002. № 1. С. 41–45.
Kobernyk, O. (2002). Rozrobka tvorchykh proektiv na urokakh tekhnichnoi pratsi. [Development of creative projects at technical work lessons]. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity – Labor training in educational institutions*, 1, 41–45.
4. Курач М. С. Явище перенесення в художньо-трудої підготовці майбутніх учителів трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2008. № 1. С. 29–32.
Kurach, M. S. (2008). Yavyshe perenesennia v khudozhno-trudovii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia. [The phenomenon of transfer in the artistic and labor training of future teachers of labor education]. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity – Labor training in educational institutions*, 1, 29–32.
5. Лазаренко Н. Ю. Модель педагогічної діяльності вчителя трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2008. № 2. С. 44–46.
Lazarenko, N. Yu. (2008). Model pedahohichnoi diialnosti vchytelia trudovoho navchannia. [Model of pedagogical activity of a teacher of labor education]. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity – Labor training in educational institutions*, 2, 44–46.
6. Савчук А. М. Вимірювання величин як методична проблема в загальноосвітній школі. *Імідж сучасного педагога*. 2001. №2. С.18–20.
Savchuk, A. M. (2001). Vymiriuvannia velychyn yak metodychna problema v zalnoosvitnii shkoli. [Measuring values as a methodological problem in a general education school]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – The image of a modern educator*, 2, 18–20.
7. Сидоренко В. К. Актуальні проблеми підготовки вчителів трудового навчання в світлі реформування освіти в Україні. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2004. № 2. С. 41–44.
Sydorenko, V. K. (2004). Aktualni problemy pidhotovky vchyteliv trudovoho navchannia v svitli reformuvannia osvity v Ukraini. [Actual Problems of Training Teachers of Labor Studies in the Light of the Reform of Education in Ukraine]. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity – Labor training in educational institutions*, 2, 41–44.

8. Соловей В. В. Взаємозв'язок між технологічної підготовкою майбутніх учителів трудового навчання та змістом професійно-орієнтованих дисциплін. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2008. № 2. С. 47–51.
Solovei, V. V. (2008). Vzaïmozv'язok mizh tekhnolohichnoi pidhotovkoïu maïbutnix uchyteliv trudovoho navchannia ta zmïstom profesiïno-orïentovanykh dystsyplin. [The relationship between the technological training of future teachers of labor education and the content of professionally oriented disciplines]. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity – Labor training in educational institutions*, 2, 47–51.

Rebenok V.

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-2943-9725>
PhD in pedagogical sciences, Associate Professor,
the Head of the Department of professional education and life safety protection,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: vadmix2016@gmail.com

Gulay M.

ORCID ID <http://orcid.org/0000-002-6937-8322>
Master Student, Faculty of Technology,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: maksimgulay@gmail.com

QUALITY TRAINING BASIS OF FUTURE CRAFT TEACHERS IN EDUCATION INSTITUTIONS

The article reveals peculiarities of qualitative training of future craft teachers in higher education institutions. The approaches to determining the place of crafts training in the preparation of the younger generation are analyzed, which allows us to understand our views on the development prospects in modern conditions. But at the present stage of production development the specialty of technical education develops; it is equally necessary for workers, engineering workers, specialists and managers of all branches of the economy.

It was proved that the teacher of crafts must have a system of conceptual knowledge that helps to consciously build a pedagogical process: the essence of education as a social phenomenon, the place and role of crafts education in the system of higher education, the functions of teaching, modern approaches to education. The teacher also needs knowledge of the learning process basics, its laws and principles, the features and structure of educational activities, ways of organizing it, the ways of designing the learning process and selecting the content of training, adequate models, forms, methods and means of learning, the basis and ways of organizing it in an educational institution. The research establishes that the future teacher of labor education should be able to draw up a plan of the project, find design objects to set problems and effectively solve them, to correct the drafts, design and technology of the product being manufactured. Have some knowledge of design and modeling, technical design, drawing, color scheme, have an artistic taste. Have a system of conceptual knowledge that helps him to consciously build a pedagogical process: the essence of education as a social phenomenon, the place and role of labor education in the system of higher education, the functions of teaching, modern approaches to education.

The aim of the work – to reveal and analyze the basis of qualitative training of future teachers of labor education in general educational institutions.

Methodological basis: the analysis of psycho-pedagogical and technical literature, as well as systematization of students' knowledge in the process of their training in higher education institutions is a method of scientific knowledge.

Scientific novelty the process of qualitative preparation of future teachers of labor education in higher education institutions is theoretically substantiated and the links of theory and practice to deepen knowledge and skills of students to modern changes in the system of education are consistently revealed. It is specified that the level of crafts teacher pedagogical skills depends on his ability to synthesize knowledge from various branches of science and practice, to structure them, to adapt to the level of perception and to make this knowledge the property of the individual. It is necessary to make changes that would enable future crafts teachers to acquire exactly the knowledge and skills that they will need in educational institutions and will allow them to carry out more professionally the tasks that the updated crafts teaching program require them to perform.

Key words: technical education, crafts training, problem situations, cognitive activity, higher education institutions, educational process, result.

Стаття надійшла до редакції 01.05.2019 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Т. М. Дорошенко